

Заяць Н.В.*

МОДЕЛІ НАРОДНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Проаналізовано особливості сучасних моделей народного представництва, досліджено значення кращого світового та вітчизняного досвіду для вдосконалення інституту народного представництва, наголошено на необхідності запозичення сучасних ефективних світових моделей народного представництва в розбудову демократичних засад в Україні.

Ключові слова: представництво, ООН, модель, світ, сучасний.

Проанализированы особенности современных моделей народного представительства, исследовано значение лучшей мировой и отечественной практики для усовершенствования института народного представительства, обращено внимание на необходимость заимствования современных эффективных моделей народного представительства в строительство демократических основ в Украине.

Ключевые слова: представительство, ООН, модель, мир, современный.

In the article the author has analyzed the features of modern models of people representation. The question of sense of better experience in democracy representation on a world scale is investigated here in order to improve the modern institutions of people representation. There are pointed the necessity in adoption European models of people representation for building the democracy in Ukraine.

Key words: presentation, UN, model, world, modern.

Необхідною умовою підвищення ефективності інституту народного представництва в Україні є уміння поєднати кращі здобутки людства з дбайливим ставленням до вітчизняного досвіду. Сьогодні наша країна знаходиться на шляху реформування всіх інститутів влади, пошуку власної моделі демократизації суспільства, розбудови демократичної, правової держави, формування громадянського суспільства, інтеграції України у європейський політичний і правовий простір. Удосконалення інституту народного представництва багато в чому буде залежати від перспективи переходу до більш ефективної політичної системи, що відповідає найбільш поширеній у демократичних країнах Європи парламентській моделі держави.

Сьогодні досвід поширення традицій народовладдя позитивно вплинув на розвиток представницької демократії у всьому світі, набув нових рис і цим змінив свій звичний зміст. У зв'язку з цим й Україна гостро потребує подальшого теоретичного осмислення інституту народного представництва, конституційного закріплення кращого світового і вітчизняного досвіду. Сучасний складний етап розвитку українського суспільства, пошук більш ефективних способів удосконалення інституту народного представництва вимагає відмовитись від практики замовчування позитивного досвіду минулого і перейти до гли-

* кандидат юридичних наук, докторант кафедри держави та права Національної академії внутрішніх справ

бинного осмислення та практичного використання попередньої світової вітчизняної історичної спадщини у контексті усього політичного та юридичного досвіду.

Особливість функціонування інституту народного представництва значною мірою залежить від перебування України у контексті глобалізованого простору, завдяки якому інститут народного представництва давно вже перетнув кордони європейських країн і розповсюдився у всьому світі, як певний критерій сучасної держави, що функціонує у відповідності із світовими стандартами.

Сучасні демократичні стандарти стали певним зразком, на який мають орієнтуватися держави, що вважають себе демократичними. Але, функціонування інституту народного представництва залежить не лише від особливостей розвитку даної країни, її історичного минулого та сучасного, а й від впливу глобалізованого світу, цінностей європейської демократії. Розмаїття історичного розвитку різних країн світу впливає і на розмаїття концепцій народного представництва.

Однією із перших теорій народного представництва, що отримала завершену концептуалізацію є субстанціальна, що спрямована на пізнання сутності, змісту і значення інституту народного представництва. Сформоване ще у XIX столітті «класичне» розуміння народного представництва залишається практично незмінним на сьогодні, але недостатнім для функціонування сучасної зрілої демократії.

Грунтовний аналіз різних сучасних соціокультурних концепцій дає можливість зробити висновок про появу в народному представництві нових прикмет, що невідомі були раніше у різних країнах світу (невибірні способи отримання депутатських мандатів, намагання побудувати парламент на релігійній основі, відсутність багатопартійної системи тощо).

Розгляд особливостей функціонування інститутів народного представництва у різних культурно-цивілізаційних утвореннях дають можливість показати, що з одного боку, розмаїття моделей можуть збагатити інститут народного представництва, як у теоретичному, так і у практичному плані, а з іншого, переконати, про неможливість побудувати єдину універсальну модель народного представництва, що придатна для всіх часів, країн, народів. Розмаїття концепцій і моделей народного представництва демонструють величезний потенціал модифікацій інституту народного представництва, що задовольняє потреби і запити будь-якої із країн, що стала на шлях демократичної розбудови суспільства.

Кожна країна шукає власну модель інституту народного представництва, що відповідає її потребам, можливостям на тому чи іншому етапі її розвитку. Плюралізм у поглядах на феномен народного представництва і практика його функціонування дає можливість дослідити як позитивний, так і негативний досвід і пристосувати його до потреб сучасного українського суспільства. Окрім того, вона повинна включати в себе: сутність і характер представництва (кого і що представляють депутати та їх роль у здійсненні публічної влади); міру участі політичних партій та інших громадських організацій у представницькій системі; спосіб формування представницької установи та вид виборчої системи; характер зв'язку депутатів з народом та міру відповідальності їх перед народом [1, с.17].

Найбільш поширеними концепціями народного представництва, на наш погляд є західні (до них належить і українська); мусульманська, африканська, сінська (китайсько-конфуційська), індо-буддистська (що класифікуються за релігійно-культурними критеріями), які відображають історичні суспільно-політичні, соціокультурні і інші особливості країн [2, с.14].

Більш ефективними, на наш погляд, є сучасні європейські моделі народного представництва, які принципово відрізняються між собою за такими критеріями.

По-перше, в залежності від політико-правової ідеології держави в яких функціонує інститут народного представництва можна виділити соціалістичну і ліберальну моделі.

Зокрема, ліберальні концепції були історично першими і виникли у державах Західної Європи і США. Ці концепції в цілому зводились до того, що діяли в системі поділу влад, при наявності періодично обраного народом парламенту в умовах багатопартійності, забезпечували верховенство народу, виборність, змінність представницьких органів, плюралізм, відповідальність представницьких органів, їх функціонування на демократичному ґрунті, при наявності багатопартійності.

Соціалістична концепція народного представництва виникла у державах соціалістичної системи. Вона протягом десятиліть певним чином конкурувала із ліберальною моделлю народного представництва. Проте, на відміну від ліберальної концепції, соціалістична модель лише декларувала демократичні принципи, але у дійсності функціонувала при повній відсутності демократичних прав і свобод, на основі адміністративно-примусового методу організації і проведення виборчого процесу. На сьогодні соціалістична концепція втратила актуальність, і представлена лише окремими країнами – КНДР, Куба та ін. Окремі рецидиви соціалістичної концепції народного представництва спостерігаються у таких країнах як Китай, В'єтнам та окремих країнах Латинської Америки.

Потрібно зазначити, що ряд прикмет соціалістичної моделі залишився також у сучасних пострадянських країнах, і, зокрема, в Україні, як залишок минулого, рецидив, який поки що зберігається в умовах становлення демократії в українському суспільстві, втілення ліберально-демократичної моделі народного представництва західноєвропейського зразка. Ці залишки минулого не можна ігнорувати, а їх потрібно поступово долати за умови одночасного збереження окремих позитивних здобутків. Так, наприклад, можна визнати таку позитивну рису соціалістичних концепцій, як задекларований високий рівень відповідальності депутатів перед народом; обов'язок депутатів приймати накази виборців, звітувати за їх виконання. Але ці позитивні риси носили декларативний характер, і зовсім не мали місця у дійсності.

По-друге, в залежності від складу колегіального представницького органу сучасна юридична наука висуває протилежні концепції народного представництва – соціологічну і діяльнісну. Їх відмінність зводиться до вирішення питання про те, наскільки соціальна структура суспільства повинна впливати на склад представницьких органів та установ. Ці концепції в основному сформульовані західноєвропейськими та американськими вченими.

Історично першою можна вважати соціологічну концепцію народного представництва. У американській юридичній науці її називають «концепція мікрокосмосу», або ж «концепція дескриптивного представництва». Прихильники соціологічної концепції наполягають на тому, що парламент повинен нагадувати (відображати) модель суспільства в якому вона сформувалася: «Парламент має бути портретом в мініатюрі всього народу, він має думати, почуватись, діяти як весь народ в цілому» [3]. Подібну концепцію розвивав і французький просвітник Мірабо: «представницькі збори для народу є те ж саме, що і мапа для простору який він займає; як в цілому так і у зокрема, копія завжди повинна мати пропорції ті ж самі, що й оригінал. Це означає, що основні державні рішення приймаються у відповідності із думкою більшості, що виражається у процесі голосування. Думка більшості формується у прямій залежності від соціальної структури суспільства. у тій же пропорції має відображати їх думки і настрої у своїй роботі [4].

У той же час необхідно мати на увазі і можливі недоліки, пов'язані із соціологічною концепцією народного представництва. Йдеться про те, що крайні форми цієї концепції можуть привести до появи корпоративного представництва із невеликою кількістю громадських об'єднань. Ці застороги врахували представники «концепції уповноваженої особи», чи «концепції субстанціального представництва». Її ще прийнято називати «ді-

яльнісною концепцією народного представництва. Головна увага приділяється не структурі представницького органу, а рішенням, які він приймає. В основі цієї концепції лежить ідея наділення однієї особи повноваженнями діяти від імені іншого, що наближає представництво до сфери приватного і публічного права. Провідна роль належить представницькому органу, що обраний народом, щоб виражати його інтереси. На думку представників даної концепції принципове значення для народного представництва має не соціологічний склад парламенту, а відповідність цілей депутатів інтересам їх виборців. Тому, формування такого парламенту має відбуватися за допомогою виборчих систем, які забезпечують особисту участь кандидата і його тісний контакт з виборцями.

Проаналізовані концепції виникли, як протилежні між собою і певним чином несумісні одна з одною. Але, можна допустити, що це не зовсім так, тому що соціологічне представництво виступає зовнішнім показником представницьких органів і установ, його формальною характеристикою. А змістовні моменти представницької природи органів публічної влади виражені у його діяльній характеристиці. Для найбільш повної реалізації ідеї народного представництва доцільно поєднання в у відповідному органі влади формальної і змістовної характеристик. Формальну («соціологічну») сторону може забезпечити адекватна виборча система, а змістовну («діяльнісну») – результати роботи самих депутатів. Саме тому ці дві концепції можливо навіть об'єднати так, щоб вони взаємно доповнювали одна одну і результат їхньої взаємодії, тому що парламент покликаний проводити в життя інтереси народу, а для цього з однієї сторони, він повинен найбільш продуктивно відображати структуру суспільства, тобто, формуватися за допомогою справедливої виборчої системи, а з іншої, реалізовувати своїми рішеннями інтереси народу.

Але при всім розмаїтті моделей і концепцій кожна з них тим чи іншим чином запозичує окремі риси перевіреної історією європейської моделі народного представництва. Кожна держава, що стає на шлях демократичного розвитку намагається заручитися підтримкою у представників Європейського Союзу. Звичайно, європейська модель представницької демократії виступає для кожної країни з демократичною орієнтацією як зразок. Але життя демонструє що західноєвропейська модель не може бути механічно перенесена на інший національний ґрунт незахідних держав. Національно-державні модифікації представницької демократії диференційовані, тому що на них впливають різні природні і соціокультурні фактори: оточуюче середовище, клімат, особливий соціум, культурно-історична спадщина, традиційні моделі взаємовідносин людини і держави.

Що ж можна запозичити із досвіду різних країн, і особливо європейського для сучасної моделі народного представництва в українському суспільстві? Характеризуючи особливості функціонування інституту народного представництва в Україні на даному етапі її розвитку важливо вказати на її залежність від низки факторів історичного, економічного і соціокультурного характеру, що безпосередньо впливають на становлення інституту народовладдя в Україні. Йдеться про глибокі історичні традиції, рівень політичної і правової культури громадян, стан розвитку інститутів громадянського суспільства, бажання будувати власну демократичну, правову державу. Це означає, що розвиток інституту народного представництва відбуваються: по-перше, в умовах корінної модернізації суспільства, пошуку ефективних методів реформування всіх сфер суспільного життя, подолання кризового стану; по-друге, під впливом (позитивного і негативного) досвіду інших країн; по-третє, з врахуванням залишків інерції радянського минулого; в умовах багатопартійності в Україні; протиборстві в системі гілок влади. Природно, що ці фактори суттєво впливають на функціонування інституту народного представництва.

Особливий вплив на становлення інституту народного представництва в Україні має низка факторів історичного і соціокультурного характеру. Зокрема йдеться про сучасний стан розвитку суспільства, а саме про те, що воно знаходиться на початковому етапі роз-

витку сучасної демократії, про що свідчать такі показники, як діяльність в Україні демократичних інститутів; ступінь єднання суспільства на принципах демократії; рівень електоральної культури населення тощо. Відіграють свою негативну роль політична апатія і зневіра до влади, правовий нігілізм, політичний та правовий популізм, політична корупція, пониження ролі державницьких основ у суспільстві, суперечливе законодавство створюють атмосферу стихійності, хаосу, тривоги, конфліктності, некерованості відносин між людьми. Нажаль, сучасна криза не сприймається у нашому суспільстві, як шанс оздоровлення всіх сфер суспільного життя. Адже «криза має сприйматись не тільки в категоріях проблем, а й у категоріях можливих інноваційних рішень» [5].

Література

1. Богданова Н.А. К вопросу о понятии и моделях народного представительства в Российской Федерации / Под ред. Е.А.Авакьяна. - М,1998.- С.17
2. Гессен В.М. Основы конституционного права- Петроград: Из-во: Юридические книжные склады «Право»-1918.- 437с.
3. Даль Р. Демократия и ее критики.- М,РОССПЕН,2003. –С.298.-
4. Паротян К.М. Народное представительство в контексте политико-правовых учений // Философия права, 2007. №5-С.131-135.
5. Кольба А.И.Господин кризис, как вас теперь называть? Круглый стол / Кольба А.И. // Полис – 2009.№1. – С.1-33.